

Sanat ve Sanatın İşlevleri

Bengü BAHAR

Sanatın tanımını yapmak sanırım mümkün değildir. Çünkü her zaman ve mekanda ayrı bir boyut göstermiştir. Belki de Gombrich gibi sadece sanatçılardan bahsetmek doğru olur. Ancak sanatın işlevlerinden, görevinden ya da gerekliliğinden bahsedebiliriz. Sanat kelimesini tanımlama ihtiyacına girildiğinden bu yana bir çok amaca yakıştırılmıştır. Platon sanatı mimesis* kavramı ile açıklarken, Aristo aynı görüşü paylaşır ancak gerekliliğine Platon'dan daha çok inanır. Aristo'ya göre sanat katharsis* görevini üstlenir. Antik Yunan Kültüründe iyiyi doğruyu temsil eden sanat, Batı Ortaçağında dinsel bir ideoloji taşır. 17., 18., 19.yy'larda süregelen Sanayi Devriminin etkileri ile Aydınlanma Çağıyla birlikte sanat kavramı üzerine yeni tanımlar oluşturuldu. Bu tanımları oluşturan kuramcıları ne kadar bir genelleme olsa da iki bağlamda incelemek istiyorum. Materyalistler ve İdealistler olarak; önce idealist düşünürleri ele alırsak işe Kant'dan başlamak gerekecektir. Kant, Schiller, Hegel, Nietzsche, Freud, Croce ... gibi bazı kuramcılar sanatı insan doğasında ve bireyin etrafında ararlar. Örneğin; Croce "*sanat lirik bir sezgi olup kişiliğin ifadesidir.*"¹ der. Ya da Freud sanat için "*İnsan doğasının ve toplumunun insan üzerindeki baskılardan kurtulmak için yaratır*"² der. Plehanov, W. Benjamin, Adorno, Luckas, K. Marx gibi düşünürler belirli noktalarda ayrılırlar da sanatın toplumu yönlendirici ve eleştirel bir dil olması gerektiğini savunurlar. Adorno "*Sanat örnek olmalıdır, toplumsal gerçekliğini anlatmayacak, onu yansıtmayacak ona yol gösterecektir.*"³

Marksist teori "*sanatı pozitif doğa bilimleri gibi bir bilgi olarak ele alır. Ve pozitif bilimler nasıl doğaya egemen olmak içinse sanat da tıpkı bu amaçla kullanılabilir*"⁴ Yani sanat toplumları yönlendiren bir araç görevini üstlenir.

Bu kuramcılar ve kuramları çoğaltılabilir. Sonuçta sanatın tanımı ve işlevi sanat tarihçileri, eleştirmenler, sanatçılar tarafından belirlenmek istenmiş, hatta bazı işlevleri gerçekleştirmesi gerektiği savunulmuş, bütün bu tezleri toparlarsak;

"sanat, estetik bir eğlendirici olmalı, haz verip insanı oyalamalı, insanı yetiştirmeli, "hayat dersi" olmalı, bu iki işlevi birden yürüterek, hem insanları eğlendirmeli, oyalamalı; hem de insanlara öğretmeli hatta insanları yaşamın karanlıklarından kurtarıp ruhunu tanrıya doğru çevirmeli, ya da insanın gerçek varlık yasalarını tanımalı, en büyük amacı gerçek yaşamdan daha yetkin, ideal bir yaşam için modeller yaratmak olmalı; insanları bu ulaşılabilecek ya da ancak sanatta gerçekleştirebilecek ideale doğru götürmeli vb. Daha başka anlayışlarda öne sürülmüştür. Sanat aşağı, bayağı, rezilce gerçeklere yüklenmeli, hiçbir idealleştirmeye kaçmadan amansızca, acımadan "yargılanmalı", öte yanda; sanat, insanlar arasında aracı olmalı bu işlevi için de özel bir "dil" kurmalı, ya da tam tersine; sanat, ilke olarak, başkalarının anlayışına kapalı bir biçimde kişinin "kendisinin anlatımı", "kendisini gerçekleştirishi" olmalı; fazladan enerjinin kendiliğinden, iç-tepisel yoldan "boşalışı" olmalı; ya da son olarak, sanat, giderilemez isteklerin yanılsal yoldan bir gerçekleştirilişi, bir "düş",

bir sanrı, bu yanılsallıkların "sanata özgü bir hali", "aktarımı" olmalı"⁵

Sanatın bu beklentilere cevap verebilmesi, onun bazı evrensel işlevlere sahip olması ile gerçekleşir. Sanat hangi kültürde ve hangi çağda olursa olsun genel olarak evrensel işlevleri vardır. Öncelikle sanat başlangıçtan bu yana karşılıklı anlaşma, iletişim işlevini yüklenmiştir. Buna en belirgin örnek ilkel topluluklarda görülür. Bireyler toplumlara görüşlerini en evrensel dille sunabilirler. Bu dilin kabulürlüğü haz ve coşku vermesiyle güçlenir. "Sanat başka hiç bir iletişim kanalıyla ulaşılamayacak manevi bir düzeyde insanların birbirine yakınlaşıp bir araya gelmelerini sağlar."⁶ Sanatın bu iletişimsel kolaylığı onun sosyal işlevlerini gerçekleştirebilmesi için bir ön koşuldur diyebiliriz. Bu kolaylık sanata bir bilgi edinme aracı, aydınlatıcı ve eğitici olma özelliklerini ister istemez yükler. Çünkü insan sanat eseri karşısında "Hiç farkında olmadan, hiç zorlanmaksızın dünyayla ilgili yeni bilgiler de edinir. Sanatın aydınlatıcı eğitsel işlevi her şeyden sanatın yaşam üstüne belirli bir tür bilgiyi kendi içinde taşımasından, böylelikle de aydınlatılması ile eğitimin önemli bir biçim olarak işlev görmesinden gelir."⁷ O zaman sanatın yaşam hakkında en yalın en empatik bilgiyi verdiğini söyleyebiliriz. Bu konuda Joseph Billiet'in de bu fikri desteklediğini şu söyleminden anlayabiliriz: "Bireyler ya da insan toplulukları zamanlarının, ekonomik sosyal ya da politik koşulları ortasındaki tepkilerine ve davranışlarına dair içten itirafları, doğrudan bize bırakabildikleri yazılardan çok sanat eserlerinde açığa vururlar çok kere. Çünkü akıl onları tanınmayacak bir hale sokar, bilinç ise iyi değerlendirmezken sanat eseri bu tepkilerin ve davranışların en dolaysız, bazan da bilinçaltı anlatılışdır."⁸ Örneğin Fransız Devrimi hakkında yazılı kaynaklardan bilgi edinebildiğimiz doğrudur, ancak o dönemin resimleri bu bilgiyi daha etkili ve somut bir hale getirecektir.

Sanatın bu iletişimsel güçlülüğü her dönem-

de, her devlet, her sınıf, her din sınıfı tarafından kullanılmak istenmiştir. Çünkü sanat verilmek istenen doğru ya da yanlış ideolojiyi en etkili biçimde toplumlara iletir. Onları ileriye ya da geriye yönlendirebilir. Örneğin Ortaçağ skolastik din felsefesini aşılarken, Rönesans'ta dünyayı bilme, haz vererek öğretme işlevi yüklenmiştir.

"Mimarlık ile uygulamalı sanatlar, insanların tanrıya inancını pekiştirmek üzere, kiliseye katkıda bulunuyorsa; silahların, bayrak ve üniformaların gözcü, sanatsal tasarımı, askerlerin savaşı güzel ve yüce bir şey olarak görmelerine yol açıyorsa; feodal beylerin yaşadıkları yaşama alımlı çalımı, sanatsal bir düzen verilmesi, "yüksek kişi olarak doğmuş kişiler" arasındaki toplumsal eşitsizliği vurguladığı kadar, estetik olarak da bize açıklıyorsa, siyasal kurumların sanatsal olarak tasarlanması, devletin gücünü ve büyüklüğünü kutsallık katına çıkarıp ulaştırıyorsa, o zaman burda, yalnızca coşkusal değil, ama aynı zamanda ideolojik de bir etkinlik ve eğitsellik var olduğu gibi, böyle bir eğitsel etkinlikde her zaman belli bir toplumsal sav taşır kendi içinde"⁹

Onun için her toplum sanata büyük ilgi gösterir. Her sınıf, her devlet, her din sanattan yardım bekler.

* Mimesis: Yansıtma

* Katharsis: Bir ruhun tutkularından arınması

¹ Bozkurt, N. **Sanat ve Estetik Kuramları**, Sarmal Yayıncılık, 1995. sf: 266.

² Bozkurt, N. **a.g.e.** sf: 182.

³ Tunalı, İ., **Marksist Estetik**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1993. sf: 68.

⁴ Tunalı, İ., **a.g.e.** sf: 75.

⁵ Kagan, M., **Estetik ve Sanat Dersleri**, Çev: Aziz Çalışlar, Ankara, sf. 272, İmge Kitabevi, 1993.

⁶ Kagan, M., **a.g.e.**, s.475.

⁷ Kagan M. **a.g.e.**, s.476.

⁸ Billiet Joseph. **Sosyal Oluşum ve Sanat**, Çev: Mehmet Doğan, Kovan Kitabevi, İzmir, 1966, s.31.

⁹ Kagan, M. **a.g.e.**, 482.